

KÜLTÜR EKONOMİSİ VE TURİZMİ EKSENİNDE KIRGIZLARDA KİYİZ (KEÇE)

*Felt (Kiyiz) in the Context of Cultural Economy and Tourism
Among the Kyrgyz People*

Arzu KİYAT*

ÖZ: Türklerin birincil el sanatlarından biri olan keçe, konargöçer yaşam tarzı sürmüş Kırgızlar için de oldukça önemli bir kültürel miras ürünüdür. Nitekim keçe sanatı, günümüz Kırgız toplumunda modern çağın dinamiklerine uyarlanarak kullanım çeşitliliği ile güncel ve popüler olma etkinliğini sürdürmektedir. Bu bakımdan, Kırgız kültüründe keçenin geçmişten günümüze görünümünü ve keçecilik geleneğinin modern çağda sürdürülme alanlarını ortaya koymak önemli görülmüştür. Zira Kırgız kültürünün en eski el sanatlarından olan keçe; geleneğin korunması, sürdürülmesi, kültürün sürdürülebilirliği ve kültürel ifade çeşitliliği noktalarında önemli bir role sahiptir. Ayrıca keçeye işlenen nakışların her biri Kırgız tarihi, felsefesi, yaşantısı, zihniyeti ve değerlerinden bilgiler sunmaktadır. Bu bakımdan çalışma, geçmişten günümüze keçenin geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm ekseninde kültür ekonomisi ve turizmine olan katkısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle, incelemede Kırgızlar için keçenin önemi, keçeden yapılan eşyaların değişim ve dönüşümü, eşyaların günümüz Kırgız kültürüne, ekonomisine, turizmine olan katkıları ortaya konmuştur. Söz konusu hususların etkin bir biçimde irdelenebilmesi amacıyla çalışma ile ilgili yazılı kaynaklar tespit edilmiştir. Ardından keçenin hâlihazırdaki görünümünün hangi şekillerde olduğunu göstermek adına alan araştırması ile elde edilen veriler analiz edilmiştir. Buna göre Kırgız toplumunda keçecilik geleneğinin pek çok işleve sahip olduğu ve bu sebeple keçenin kullanımının günümüze dek sürdürüldüğü görülmüştür. Ayrıca keçecilik geleneğinin değişim ve dönüşüm yaşamasının yanı sıra ülkeye kültür ekonomisi ve turizmi bakımından önemli katkılar sağladığı da belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, Kültür endüstrisi, Kültür ekonomisi, Kültür turizmi, El sanatları, Keçecilik geleneği, Kiyiz/keçe

ABSTRACT: Felt, one of the primary handicrafts of the Turks, stands as a significant cultural relic for the enduringly nomadic Kyrgyz populace. The art of felting to be up-to-date

* Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil Hazırlık Bölümü, arzu_kiyat.2009@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8248-8817

© Copyright 2023 TÜEF Dergisi

Geliş Tarihi / Received: 14.10.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 17.04.2024
Yayın Tarihi / Published: 31.07.2024

and popular in today's Kyrgyz society with its variety of uses by adapting to the dynamics of the modern age. Therefore, it is important to examine the evolution of felt in Kyrgyz culture from the past to the present and explore the areas where the tradition of felting is sustained in the modern era. Felt is one of the oldest handicrafts in Kyrgyz culture, and it plays a crucial role in preserving tradition, sustaining culture, and promoting cultural diversity and sustainability. Moreover, embroidery on felt items conveys information about Kyrgyz history, philosophy, lifestyle, mentality, and values. In this context, the present research endeavors to shed light on the role of felt in Kyrgyzstan's cultural economy and tourism, tracking its evolution from the past to the present day. In other words, it examines the significance of felt within Kyrgyz culture, the transformation of felt-based items, and their impact on contemporary Kyrgyz culture, economy, and tourism. To effectively investigate these aspects, printed sources related to the study were reviewed. Then, the data obtained through field research were analyzed in order to show the current appearance of felt. The findings underscore that the tradition of felting serves diverse practical functions in Kyrgyz society, thus explaining the continued usage of felt to this day. Furthermore, it was observed that the evolution and transformation of the felting tradition have made substantial contributions to the nation's cultural economy and tourism sector.

Keywords: Cultural heritage, Cultural industry, Cultural economy, Cultural tourism, Handicrafts, Felting tradition, felt

Cite as / Atıf: KİYAT, A. (2024). Kültür Ekonomisi ve Turizmi Ekseninde Kırgızlarda Kıyız (Keçe). Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 14(28), 61-77. <https://doi.org/10.33207/trkede.1376006>

Yayın Tarihi	31 Temmuz 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.
Date of	31 July 2024

Publication	
Reviewers	A Internal (Editor board member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Giriş

Kültür ve gelenek deneyim sonucu elde edilmiş bilgiler belleğidir. Geleneksel bilgi belleği insanların birbiri ve tabiat ile etkileşimler neticesinde oluşturulmuş, aktarılmış ve çeşitlendirilerek yaşatılmaya devam etmektedir. Bu sebeple geleneksel kültür söz konusu etkileşimlerin ürünü ve bir bütünüdür. Kültürel ürünlerin tamamı bilgi ve deneyim ekseninde oluşturulmuş bireysel bir yaratıcılığın eseridir. Bununla birlikte, yaratma eyleminin bireyselliği kültürün aktarılma ve kültürü yaşatma faaliyetinde toplumsallığa evrilir (Özdemir, 2018: 2). Bireysel yaratım sonucu anonimleşerek yaşatılmaya, aktarılmaya ve sürdürülmeye devam eden her bir kültür ürünü modern çağla birlikte farklı bir süreç içerisine dâhil olmuştur. Modernleşme ve teknolojinin etkisiyle kültür yaratımını, aktarımını ve yayılma sürecini yenilemek durumunda kalmıştır. Nitekim elektronik iletişim araçlarının insanlık hizmetine girmesi toplumları pek çok açıdan yönlendiren en önemli güç hâline (Begiç, 2014: 338) gelmiştir. Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarından biri olan keçecilik geleneği, mezkûr gelişmelerden etkilenerek nispeten de olsa bazı toplumlarda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Başlangıçta tabiat ile iç içe yaşayan insanlar için bu sanat alanı onların günlük hayatlarının ayrılmaz birer parçası olmuştur. O dönemlerde doğa koşullarından korunmak amacıyla örtünen insanlar zamanla sosyal, ekonomik, kültürel ve dinî

değerlerden etkilenecek bölgesel ve millî karakterler bünyesine eklemiştir. Türkler keçeden öncelikle günlük yaşamları için gerekli olan ürünleri elde etmiştir. Yetiştirmiş oldukları hayvanların derilerinden, yünlerinden çeşitli giyim eşyaları yapmışlardır. Konargöçer bir biçimde yaşayan ve hayvancılık ile uğraşan insanların kullanmış oldukları kıyafetlerin sade ve gösterişten uzak olduğu düşünülmektedir (Begiş, 2016: 290-291). Keçenin insanlarca ilk kez nerede, nasıl yapıldığı ve kullanıldığı ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte (Seyirci ve Topbaş, 1999: 577) geleneksel yöntemler kullanılarak yapılmış ilk keçe örneklerine MÖ 4 ve 3. yüzyıllara tarihi uzanan Pazırık Kurganlarında rastlanmıştır (Çeliker, 2011: 2). “Koyun yünü ve keçi kılının dokuma işlemi olmaksızın yalnızca su, sabun ve ısı kullanılarak liflerin kaynaşması ile elde edilen keçe” (Derebaşo ve Oyman, 2016: 31) Türklerin dolayısıyla Kırgızların en eski el sanatı (kol önörçülük) geleneklerinden biridir. Anadolu coğrafyasında unutulmaya yüz tutan bu gelenek Kırgızlar için hâlihazırda önemini korumaktadır. Geçim kaynaklarının önemli bir bölümünü hayvancılık ile sağlayan Kırgızlar, keçecilik sanatını teknoloji ve modernleşmenin etkisiyle çeşitli içerikler oluşturarak geleneği sürdürmeye devam etmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, geçmişten günümüze Kırgız toplumunda keçe ve keçecilik geleneğinin görünümü, keçeden elde edilen ürünlerin değişim ve dönüşümü ve bu eksende geleneğin kültür ekonomisi ve turizmüne olan katkıları incelenmiştir.

1. Kırgız Kültüründe Keçecilik Geleneği

1.1. Keçe ve Yapım Süreci

Keçe¹ genellikle koyunların ilkbahar veya yaz aylarında yapılan kırkımdan elde edilen yünlerin pıtrak ve pisliklerden gün ısısı yardımıyla arındırmanın ardından yünün didiklenip liflerin birbirinden ayrıştırılması sonucunda elde edilen mamuldür (Gürçay, 1966: 23, Derebaşo ve Oyman, 2016: 34). Kırgız toplumunda keçe ve keçenin işlenmesine yönelik aşamaları açıklamak önemli görülmektedir. Zira söz konusu geleneğe dair adlandırma, yapım öncesi ve esnasındaki uygulamalar önem arz etmektedir. Dolayısıyla günümüz Kırgız toplumundaki keçe ve türleri, keçenin faydaları, keçenin yapım öncesi, esnası ve sonrasındaki aşamaları, keçenin geçmişten günümüze yaşamış olduğu değişim ve dönüşüm kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu minvalde öncelikle ilkbahar, yaz ve sonbahar aylarında kırkılan yün, güneş ısısında elekli bir demir üstünde ince değnek (*saboo*) yardımıyla dövülür. Yünün güneşte

¹ Kırgız keçe sanatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Yüzügüldü, 2019).

dövülme sebebi güneşin sıcaklığı ile yündeki yağın ve yünün kolaylıkla birbirinden ayrışmasıdır. Böylelikle yündeki pıtrak ve pislikler işlem doğrultusunda ayrıştırılmış olur. Kırgız Türkçesinde bu işlem *cün saboo* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıştırmadan sonra yünler kabarana dek cün saboo işlemi devam ettirilir. Kabaran yünler küçük küçük parçalar hâline getirilir ve tekrar cün saboo işlemi yapılır. Bunun ardından yünler *çiyin* (hasır) üzerine yayılır. Çiy yünleri basmaya, dövmeye ve sağlamlaştırmaya uygun bir alettir. Çiyin üzerine serilen yünlerin incelikleri eşit şekilde olmalıdır. Yayılan yünlerin üzerine bazı yerlerde saf kaynar su bazı yerlerde ise deterjan ürünleri eklenerek su dökülür. Bu işlemin ardından çiy rulo biçiminde dürülür ve bir kumaş parçasıyla sarılır. Ardından ayak yardımıyla basınç uygulanmaya başlanır. Basınç uygulanması ortalama bir ile üç saat arasında sürer. Bu esnada yarım saatte bir çiyin içi açılıp kaynar su eklenir ve rulo şekline getirilip aynı işleme devam edilir. Çiyin içindeki yünlere belli aralıklarla kaynar su eklenme sebebi ise, yünün temiz olmasını ve yünlerin birbirine yapışmasını sağlamaktır. Bütün bu işlemlerden sonra çiydeki yün tertemiz oluncaya dek temiz su ile durulanır. Böylece istenilen yün elde edilir ve böylelikle yün kurutulmaya bırakılır (KK1, 2, 3, 4). Bundan sonraki süreç ise yünün boyanma sürecidir. Boyama işlemi için öncelikle kazanda su kaynatılır. Kazandaki suya boya, tuz ve *uksus* yani sirke eklenir. Eskiden keçenin boyanması için ağırlıklı olarak siyah, beyaz ve kahverengi gibi doğal renkler kullanılmış ve bu boyalar çeşitli bitkilerden elde edilmiştir. Örnek olarak cevizin kabukları, ışkın ve *karagatın* (frenk üzümü) kökü, soğanın kabuğu verilebilir. Dolayısıyla eskiden keçeden yapılan ürünler, imkânların sınırlı olmasından dolayı daha az boyanmıştır. Günümüzde doğal boya kullanılmakla beraber teknolojinin ilerlemesi ile keçe çoğunlukla kimyasal boyalar yardımıyla renklendirilmektedir. Öte yandan, doğal boyaların kullanılmama sebeplerinden biri de doğayı korumak adına. Nitekim günümüzde keçenin renklendirilmesi için oldukça fazla boya ve çeşidine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum kimyasal boyanın kullanımını arttıran sebeplerden biridir (KK1, 2, 3). Boyama işleminin ardından ürün çeşidine göre keçeye *oyuu, oymo*/motifler/nakışlar işlenmektedir. Kırgız Türkçesinde bu işlem *sayma sayuu* olarak adlandırılmaktadır. Kırgız nakışları² gerek eski gerekse yakın dönemlerde Kırgızların sosyal yaşantısında önemli bir role sahip olmuştur. Söz konusu motifler, Kırgız kozmogonik ve totemik inançlarını muhafaza etmektedir. Bununla birlikte, Kırgız nakışlarının görsel ve estetik amaç ekseninde kullanımının yanı sıra halk kültürü, sosyal hayatı ve halk inancı noktasında da anlamlar

² Kırgız geleneksel motifleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Gülbeyaz, 2013).

içermektedir (Kasiyeva, 2015: 643, Bayrak İşcanoğlu, 2023: 1566). Dolayısıyla keçenin üzerine işlenen motif ve nakışlar Kırgız geleneksel yaşamından izler taşımaktadır. Ancak bununla birlikte, her bir usta nakışçının (*uz*) kendi fikirlerinin de katkısıyla keçeye nakışlar işlenmiştir. Eskiden uzlar nakışları dilek veya istekte bulunmak amacıyla işlemiştir. Bu sebeple keçeden yapılan her bir ürün belli bir konu, istek ve dileğin yansımaları oluşturmaktadır. Bu şekilde bilhassa sözlü iletişimin etkin olduğu dönemlerde insanlar iletişimini keçe yoluyla da sağlamıştır. Kırgız toplumunda keçe üzerine işlenen her bir nakış farklı adlarla anılmaktadır. Örneğin nakışlara *corgo* (at), *cayloo* (yayla), *koçkor müyüz* (koç boynuzu), *arkar müyüz* (yaban koyunu boynuzu), *it kuyruk* (köpek kuyruğu), *bulak* (bulak), *danek* (çekirdek) oyuusu gibi adlar verilmiştir. Nakışlar; *caratılış oyuuları* (tabiat nakışları), *ırım-cırım oyuuları* (halk inanışlarına dayalı nakışlar), *salt oyuuları* (geleneksel nakışlar) gibi gruplara ayrılmaktadır. Her bir nakış ustası doğa ve tabiat, halk inanışları ve geleneğe dayalı olarak işlediği oyuularda farklı anlamları dile getirmiştir. Örneğin, *danek* yani çekirdek oyuusu kimileri için bebeği, kimileri için *önüp-ösüü* yani gelişme ve büyümeyi, kimileri için hayvanların yavrularını, kimileri için bitkilerdeki filizlenmeyi, kimileri için ise aileyi ifade etmektedir. Başka bir örnek ise, *müyüz* (boynuz) oyuusudur. Bu nakış hayvanlardaki boynuzu ifade etmenin yanı sıra Manas oyuusu olarak da adlandırılmaktadır. Zira bu oymo Manasçının oturuş şeklini andırır (KK3). Dolayısıyla her bir uz işlediği nakışlara kendi düşünceleri doğrultusunda anlamlar vermiş ve bu ekseninde geometrik şekiller yaparak bireysel yaratıcılıklarını ortaya koymuştur. Eskiden geometrik şekiller için Rusça *lekalo* (kalıp) adı verilen kağıttan kalıplar kullanılmış ve bu kalıplar ihtiyaca göre elden ele verilerek köydeki diğer insanların ihtiyaçları karşılanmıştır. Günümüzde ise, hazır geometrik kalıplar kullanılmaktadır. Genel itibarıyla, geleneksel yöntemler kullanılarak kiyizin yapımı yukarıda belirtilen aşamalardan oluşmaktadır. Keçeden yapılan bir ürünün ne kadar sürede sonlanacağı ise yapılan ürünün niteliğine, niceliğine, büyüklüğüne ve yapan kişilerin sayılarına göre değişebilmektedir. Ancak genel itibarıyla sıralanan işlemler ekseninde geleneksel keçe yapımı uzun süre almaktadır. Bununla birlikte, günümüzde geleneksel yollarla kiyiz yapımında azalmalar söz konusudur. Zira teknoloji ile kiyiz aletlerindeki çeşitlilik ve artış (yünü çırpma aleti/*saboo*, keçe basma aleti, çamaşır makinesi vb.), kullanılan hazır boyalar ve makineler duruma sebep olmuştur. Öte yandan, yaşanan gelişmeler kol gücüne duyulan ihtiyacı azaltması, arz talep dengesini karşılaması bakımından önemli bir işleve hizmet etmektedir. Bu şekilde fabrikasyona dayalı ancak kolay ve kısa sürede üretimler sağlanmaya çalışılmaktadır (KK3, 4).

1.2. Keçe ve İşlevleri

Kırgızlar, coğrafya ve iklim dolayısıyla eskiden konargöçer yaşam biçimi sürmüş bir Türk boyudur. Dolayısıyla kiyiz Kırgız yaşamında çok eski zamanlardan beri var olan kültürel bir miras unsurudur. Keçe; yılın sıcak aylarında serin, soğuk aylarında sıcak tutma özelliği ve doğal, temiz, hafif ve kolay taşınabilir bir ürün olma nitelikleri ile işlevsel pek çok yönü bünyesinde barındırmaktadır. Bu nitelikler, keçenin yüzyıllar boyu kullanılmasına sebep olmuştur. Kırgızların yaşamı kiyiz üzerinde başlamış ve kiyiz üzerinde son bulmuştur. Bu minvalde, günümüzde “*Kırgız kiyizde törölüp kiyizde ölot/Kırgız keçe üzerinde doğar, keçe üzerinde ölür.*” diye söz mevcuttur (KK3). Kırgızlar, *boz üyde* (yurt) doğmuş ve boz üyde vefat etmiştir. Zira kiyiz geçmişte Kırgızların mesken alanı olmuş ve boz üyler kiyizden yapılmıştır. Duvardaki *tuş kiyiz* (duvar halısı) zorlu kış aylarında termal etkisiyle Kırgızları soğuktan korumuştur. Ayrıca merhumun cesedinin ezilmemesi, kokmaması ve donmaması için de keçe kullanılmıştır. Bunlara ek olarak günümüz halısının işlevi eskiden *şırdak* (yer halısı) ile sağlanmıştır. Yaz aylarında serin, kış aylarında sıcak tutma etkisi ile boz üylerde *şırdak* kullanılmıştır. Bunun yanı sıra eskiden kiyiz; at koşulları, ayakkabı, çorap, baş giysisi gibi giyim kuşam eşyalarının yapımında da kullanılmıştır. Böylelikle Kırgız toplumunda keçe; coğrafya, iklim, doğa ve çevre şartlarına bağlı olarak gündelik hayatta kullanılmaya başlanmıştır.

1.3. Keçenin Özellikleri, Muhafaza Edilmesi ve Aktarımı

Yünün niteliği keçenin kalitesini de belirlemektedir. Bu sebeple koyunlardan elde edilen yün, kalitesine göre kiyizde kullanılmaktadır. Bu bakımdan keçeyi işleyenler, öncelikle kırkılan yünün kalitesini değerlendirmişlerdir. Sert kıllı yünler kiyiz yapmak için uygun görülmemiş ve dolayısıyla keçe için tercih edilmemiştir. Kiyiz için en uygun ve nitelikli yün, *uyañ* (yumuşak) yününe sahip koyunlardan elde edilen yündür. Bu yün türü günümüzde *merinos* yün olarak bilinmektedir. En iyi kalpaklar bu yün çeşidinden yapılır. İkinci kaliteli yün türü *carım uyañ cündüü* (yarı yumuşak yün) koyunların yünüdür. Boz üy ve *şırdak*ın keçesi daha çok bu yün türünden yapılır. Üçüncü yün türü ise, *kılçıkтуу cündüü* (kılçıklı yün) koyundan elde edilen yündür. Söz konusu yün türündekiler çok iyi işlenemediklerinden ve birbirine bağlanamadıklarından bu yün türünden iyi bir keçe elde edilemez. Bu yünden *arkan* yani kendir, boz üyün ipleri yapılır (KK1, 3, 5). Sonuç olarak zikrolunan yün türlerine göre keçe çeşitleri ve keçenin kalitesi belirlenir. İşlenmiş bir kiyiz mamulünün uzun süre muhafaza edilmesi ise, dönemlere göre farklılık arz etmektedir. Eskiden kiyizin renklendirilmesi için doğal boyalar kullanılmıştır. Dolayısıyla bu

husus keçeğe kısa sürede kurt düşmesine sebep olmuştur. Keçenin çürümesini önlemek amacıyla ise, keçeğe suyun temas etmemesi, keçenin nemli olmaması, belli aralıklarla keçenin gün ısısında durması ve çırpılması sağlanmıştır. Bunlara ek olarak *şıbak* (Yavşan ya da Pelin bitkisi), *ermen* (Pelin bitkisi) gibi çeşitli kokulu bitkiler kullanılmıştır (KK3). Günümüzde ise, keçe kimyasal boyalar ile renklendirildiğinden çürüme veya kurtlanma olmamaktadır (KK1).

Geleneksel bilgi ve deneyim belleği genellikle yaşlılar ve kadınlar tarafından geçmişten günümüze ve geleceğe taşınmaktadır. Yaşlıların yanında özellikle kadınların toplumsal konuları ile geleneksel bilgi belleği taşıyıcılığı arasında güçlü bir bağ vardır. Kadınlar geleneksel bilgi temelinde toplumsal, kültürel, bilhassa da ekonomik değer üreterek kendi konularını belirlerler (Özdemir, 2018: 14). Geleneksel keçe yapımı da geçmişten günümüze çoğunlukla kadınlar tarafından sürdürülmüştür. Usta-çırak ilişkisi ekseninde kadınlar, bu el sanatını anne veya büyükannelerinden öğrenmiştir (KK1, 3, 4, 5). Söz konusu öğreti onların çocukları veya torunlarına asırlardır aktarıla gelmiştir. Bu durum, geleneksel bilgi ve deneyimin yaşatılmasını sağlamakla kalmamış, ayrıca kadınlara istihdam alanı da yaratmıştır. Böylelikle geleneksel bilgi belleğinin taşıyıcıları kültür ekonomisinin sürdürülmesine de katkıda bulunmuşlardır.

2. Kültür Ekonomisi ve Turizmi Açısından Keçe

Küreselleşme ve yerelleşme birbirinin karşısı kavramlar olarak algılanmış olsa da birbirleri ile olan etkileşim, eşzamanlı ve birlikte bir hareket tarzını nitelendirmektedir (İçli, 2001: 163). Dolayısıyla küreselleşme ve yerelleşme birbirine oldukça bağlı kavramlardır. Elektronik, sanal ve dijital geçişin hızlanması ile toplumlar yerel ve küresel ölçekte birtakım değişiklikler yaşamaya başlamıştır. Nitekim belirtilen dinamikler yeni kültür bağlamları, yeni sistemleri, araçları, ürün ve hizmetlerle aktörleri beraberinde getirmiştir. Mevcut olan kültürel bellek hızla elektronik, sanal ve dijital ortamlara aktarılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla yerel ve küresel ölçekte değişen dünyada kültürel yaratım, aktarım ve tüketim farklı hâle gelmiştir (Özdemir, 2009: 75-76). Küreselleşme hızının arttığı günümüz çağında kültürün söz konusu dinamikler ekseninde farklı bir biçimde okunma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Zira yerel bazda düşünülen kültür, küreselleşme sürecine çoktan dâhil olmuştur. Endüstrileşme, küreselleşme ve çağdaşlaşma kapitalist toplumların oluşmasına sebep olmuş ve dolayısıyla söz konusu toplumlar insanlara bu temel doğrultusunda yön vermek istemiştir. Bilhassa tüketim odaklı olan bu toplumlar, insanların ürün tercihlerinde etkili rol oynamışlardır. Theodor Adorno ve Max Horkheimer tüketim, kültür ve seri

üretim arasındaki ilişkiyi incelemek için *kitle kültürü*³ kavramı yerine *kültür endüstrisi* kavramını kullanmışlardır. Onlar kültür endüstrisi kavramını, eski ile tanıdık olanın yeni bir nitelikte birleşmesi ve kavramın kasıtlı bir şekilde tüketicileri kendine uyduran bir sisteme sahip olması (Adarno, 2003, 2012: 49) olarak değerlendirmişlerdir. Onların mezkûr kavramı tercih etmelerinin sebebi kapitalist toplumlarda insanların seri üretilen ürünler içinde benzer tercihleri yapan varlıklara indirgenmesi, tüketimlerinin kontrol edilmesi ve pasifleştirilmesine yönelik tepkidir. Dolayısıyla bu tutum her türlü bireysel tercihi göz ardı ettiğinden bireylere zarar vermekte ve aynı zamanda bireyselliğin yok edilişi anlamını da içermektedir (Özdemir, 2012: 32). Kültür endüstrisi zamanında “insanların kendi ürettikleri endüstriyel ürünlerin esiri haline gelmeleri” (Kara, 2014: 53) gibi olumsuzlukla anılmış olsa da bir taraftan kültürel yayılmacılığın diğer taraftan yerel, ulusal, yöresel zenginliğin, çeşitliliğin, özgünlüğün ve belleğin küresele taşınmasını da olanaklı duruma getirmiştir (Özdemir, 2009: 84). Söz konusu husus *kültür ekonomisi*, *kültür endüstrisi*, *deneyim ekonomisi*, *yaratıcı ekonomi*, *yaratıcı endüstriler*, *kültürel* ve *yaratıcı endüstriler* gibi farklı adlarla anılan kavramlarla somut ve somut olmayan kültürel miras ile öz sanat alanlarına temel kaynak olarak değerlendirilmelidir (Özdemir, 2018: 15-16). Geleneksel el sanatlarından biri olan keçe ve keçeden yapılan ürünler, Kırgız toplumunun önemli bir temel geçim kaynağıdır. Kırgızlar ilk başlarda keçeyi günlük temel ihtiyaçlar doğrultusunda kullanmaya başlamış, zamanla değişen dünyada keçenin kullanım alanlarını ve görünümünü değiştirmeye başlamışlardır. Dolayısıyla keçe günlük ve yerel olma niteliğinin yanı sıra küreselleşen çağa uyarlanarak temel ihtiyaçların yanında farklı ihtiyaçlarda kullanılmaya başlanmıştır. Geleneksel bilgi işlevsel olduğu sürece ilgili bilgi ve deneyim belleğinde bir sonraki nesle aktarılır. Dolayısıyla gelenek ve kültür, bilgi ve deneyimlerin eleştirel yaratıcı yaklaşımların güncellenmesi ve dönüştürülmesi süzgecinden geçerek gelecek kuşaklara aktarılır (Özdemir, 2018: 8). Keçe sanatı söz konusu eleştirel tutum süzgecinden geçerek kendini güncellemiş ve gerekli değişim ve dönüşümleri geçirmiştir. Bu bakımdan, hâlihazırda Kırgız toplumunda keçe ve keçeden yapılan ürünler ülke ve halkına ciddi istihdam alanları sağlamaktadır. Keçenin böylesine önemli bir ihtiyacı karşılamakta olması pek çok toplumda unutulmaya yüz tutma özelliğinden sıyrılarak kültür ekonomisine işlevsel bir katkı sunmuştur. İnsanlar, kendi evlerinde keçeyi satmanın yanı sıra

---

³ Kitle kültürü veya popüler kültürün hızla yayılması geleneksel kültürün söz konusu hızın karşısında olumsuzluklar yaşadığı somut olmayan kültürel miras sözleşmelerinde de yer verilmiştir (Oğuz, 2009: 9).

pazarlarda, mağazalarda, çeşitli satış yerlerinde, atölyelerde, organize edilen festival ve etkinliklerde, sosyal medya ortamlarında keçeden yapılan ürünleri satmaktadırlar. Bu husus ülke içerisinde bir sirkülasyona sebep olmakta ve tarım, ekonomi, kültür, turizm gibi bakanlıklar özelinde ülkeye kültür ekonomisi ve turizmi açısından önemli katkılar sunmaktadır. Bunun yanı sıra başta Bişkek kenti olmak üzere bazı kentlerde işverenlerin kişilere sağlamış olduğu iş imkânları da sirkülasyonu arttırmaktadır. Böylelikle kentleşmenin hızlı yaşandığı yerlerde insanlar özgün, farklı ve nitelikli el yapımı ürünleri yaparak kendilerine istihdam alanları oluşturmaktadırlar. Ayrıca bu şekilde keçe sanatının bir sonraki nesillere aktarımı sağlanmış olmaktadır. Bu durum, söz konusu kentlerde kültürel çeşitliliğin farklı biçimde ifade edilmesini de sağlamaktadır.

Günümüz ekonomisi farklılık ve özgünlük ekonomisi üzerine inşa edilmiştir. Bu sırada rekabet, farklılık ve özgünlük ekseninde yürütülmektedir. Söz konusu farklılık ve özgünlüğün temel kaynağını ise, ulusal tarih ve kültür bellekleri oluşturmaktadır. Bunlardan elde edilenler tasarımcıların bireysel yaratım icralarından çağdaş ve özgün ürünlerine dönüştürülerek tüketicilerce tüketimi sağlanmaktadır (Özdemir, 2012: 39). Keçe, bireysel yaratıcının ürünü olarak gerek Kırgızistan'da gerekse başka ülkelerde farklı ve özgün nitelikleri ile tüketiciyle buluşturulmaktadır. Keçe ve keçeden yapılan ürünler, Kırgızistan'da yaşayan yerli halkın yanı sıra ülkeye gelen yabancıların da ilgisini çekmektedir. Kullanım açısından pek çok işlevsel özelliğe haiz olan keçe, bireysel yaratıcıların tasarımları ile kullanıcılarına zengin ve çeşitli seçenekler oluşturmaktadır. Bu ekseninde seccade, yoga matı, yer ve duvar halısı, çeşitli oyuncaklar, terlik, kadın ve erkek baş giysisi, çerçeve, yastık, minder, telefon ve koltuk kılıfı, bilgisayar çantası, cüzdan, eldiven, atkı, geleneksel hediyelik boz üy (yurt), şal, duvar için süs eşyası, oyuncak bebek, çeşitli aksesuarlar, anahtarlık, geleneksel kadın ve erkek giyimleri gibi pek çok ürün, çağdaş ve geleneksel çizgide birleştirilerek keçeden üretimi yapılmaktadır (KK1, 2, 3, 4, 5). Böylece Kırgız ulusal tarihi ve kültür belleği çağdaş dünyaya uyarlanarak değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Bu husus benzer şekilde “kültür turizminin gelenek kültürünün kültürel ekonomik değerini arttırmaya” (Özdemir, 2018: 16) da sebep olmaktadır. Nitekim Türkiye, Amerika, Rusya, Almanya, Japonya, Çin, Arap ve Avrupa ülkeleri, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Hindistan gibi ülkelere gelen turistler ve bu ülkelerin vatandaşlarına satılan ürünler durumu kanıtlar niteliktedir. Bu bakımdan kültür turizmi, kültürel mirasın kültürel ve yaratıcı alanlarının kültürel ekonomik değere dönüştürülmesi sürecinde etkili birer faktördür (Özdemir ve Özdemir, 2020: 16). Keçe

üzerine işlenen nakışlar ve desenler geleneksel Kırgız yaşantısı, düşüncesi, felsefesi ile bütünleşerek önemli bir ekonomik değer olarak turistlerin ilgi odağı hâline getirilmektedir. Kültür turizmi bu özelliği ile “Geleneğin doğası ve doğallığının korunmasını ve kendi sürecinde yaşayarak ve gelişerek devam etmesini sağlar.” (Özdemir, 2012: 230). Ayrıca kültürel belleğin taşıyıcıları gerekirse siparişlerde turistlerin de arzularını dikkate alarak özel üretimler yapabilmektedirler. Bu bağlamda bilhassa kalpak,⁴ boz üy,⁵ şırdak, hediyelik ve turistik eşyalar satılmakta ve turistlerce onlara rağbet edilmektedir (KK2, 3, 5).

Kent merkezlerini canlandırmak, söz konusu yerleri eğlence, tüketim ve turizm alanları olarak organize etmek, kentin kültür ve sanat hayatını canlandırmaya yönelik atılan adımlar, yatırımlar ve desteklenen girişimler kentlerde kültürel canlılık ve çok kültürlü karşılaşma ve buluşma noktaları yaratmaktadır (Geniş, 2011: 56). Kentlerde yerel ve yöresel unsurlara dair kutlamaların gerçekleştirilmesi geleneksel bilginin kültürel aktarımını ve özgünlüğünü ortaya koyar. Bu tür faaliyetler bilhassa müzik, dans, giyim kuşam, inanış ve sözlü edebiyat gibi geleneklerden oluşan bir bütünün armonisini ifade etmektedir. Dolayısıyla kutlama, toplu etkinlik, şenlik gibi organizasyonlar icracılar, gelenekler, kültürler ve yaşam alanları arasında yaratıcı etkileşimlere sebep olmaktadır. Bu husus, kültür turizminin temel çekicilikleri arasındadır (Özdemir, 2012: 238, Özdemir ve Özdemir, 2020: 6-7). Bunların yanı sıra somut olmayan kültürel miras listelerinin temsili ve acil koruma listelerine pek çok ülkenin kültürel miras unsurları kaydedilmiştir. Bu husus kültür turizmi ve ekonomi boyutunu etkilediği gibi kültürel maddi ve manevi değerlerin toplumlarda devamlılığını da göstermektedir. Zira söz konusu listelere kaydedilen unsurlardan ötürü gerçekleştirilen her bir festival, şenlik, kutlama kültürel maddi ve manevi değerlere gerekli katkıyı sağlamaktadır. Kırgızistan’da şırdak,⁶ ala kiyiz,⁷ boz üy⁸ gibi kültürel miras ürünleri Unesco’nun somut olmayan kültürel mirası listesindedir. Ülkede söz konusu kültürel miras unsurları ile ilgili organize edilen etkinliklerde geçeden yapılan diğer ürünlerin tanıtımı ve satışı yapılmaktadır. Bu durum, kültür turizmi ve ekonomisine oldukça

⁴ Geleneksel Kırgız erkek baş giysisi olan kalpak genç, yaşlı bütün erkeklerce kullanılmaktadır. Kalpak her mevsim kullanılabilen, soğuk ve iyi derecede sıcak dengesini sağlayan bir baş giysisidir (Arıkan ve Kallıncı, 2008: 35).

⁵ Boz yün kışın sıcak, yazın serin bir etkiye sahip olması, kolayca kurulup toplanabilir olması Kırgız hayatını son derece kolaylaştırmıştır (Gül, 2015: 114; Dıykanbayeva, 2017: 217).

⁶ Somut olmayan kültürel miras listesine 2012 yılında girmiştir.

⁷ Somut olmayan kültürel miras listesine 2012 yılında girmiştir.

⁸ Somut olmayan kültürel miras listesine 2014 yılında girmiştir.

önemli katkı sağlamakta ve son yıllarda rağbette olan doğal ve el yapımı hediyelik eşyaları yerli halk ve turistlerin ilgisine sunmayı sağlamaktadır. “Kırgız devleti turistleri farklı bölgelere çekmek için organize ettiği festivallerde kültürel ve etno niteliğe sahip el yapımı ürünlerin küresel boyutta değer kazanmasına iki bin altı yılından beri destekte bulunmaktadır. Ayrıca pek çok seyahat acentesi programlarında turistleri Kırgızistan’a çekme planları yapmaktadır. Festivallere teknik ve finansal destek uluslararası veya yerel organizasyonlar tarafından da sağlanmaktadır.” (Beksultanova vd., 2021: 2). Ülkede üç defa gerçekleştirilen “Köçmөndör oyunu/Göçmenler Oyunu” keçenin ulusal ve evrensel boyutta tanıtımına ciddi katkılar sağlamıştır (KK3). Bilhassa bu etkinlikten sonra keçenin tanınırlığı, popülerliği ve etkinliği artmaya başlamıştır. Bununla birlikte, her ne kadar Kırgız devleti ulusal ve uluslararası destek sağlayarak turistleri ülkeye çekmeye çalışsa da bu konudaki etkinliğini tam olarak ortaya koyamamıştır. Zira kaynak kişiler devletin bu konuda adım attığını fakat yapılanların eksik olduğunu dile getirmişlerdir (KK1, 2, 3, 4).

Kültüre dair unsurların korunması, sürdürülmesi ve aktarılması toplumlar için oldukça önemli bir meseledir. Bu durum günümüzde kültürün dijitale aktarılması yolu ile de sağlanmaktadır. Bu açıdan medya ve organlarına büyük görev düşmektedir. “Medyanın işlevlerinden biri kültürün devamlılığını sağlamaktır. Bu noktada kültürel tarih, gelenek, toplumsal değerler” (Mora, 2008: 6), kültüre ait öge ve kodlamalar gelecek nesillere medya aralığıyla da aktarılır. Bu husus keçecilik geleneğinin de tanınması, aktarılması ve sürdürülmesi açısından önemlidir. Zira pek çok turist ve icracı medya organları aracılığıyla keçe ile ilgili bilgiler edinmektedir. Turistler internet üzerinde bulunan sosyal medya araçlarından veya ilgili sitelerde keçeden yapılan ürünleri görüp sipariş vermektedir. Böylelikle keçe sanatı başka ülkelerde tanınırlık kazanıp ülkeye ekonomik bir değer sağlamış olur. İnternet ortamlarındaki videolar, keçe sanatı ile ilgili çeşitli siteler, sosyal medya ortamları (facebook, instagram vd.) küçükten büyüğe herkesin ilgisini çekmektedir (KK3). Bu yolla keçecilik geleneğini öğrenmeyi isteyen pek çok gence ilgili eğitim ve öğretim sağlanabilir. Ayrıca bu ortamlar, insanların internet üzerinden beğendikleri veya ihtiyaç duydukları ürünleri sipariş etmelerini de sağlamaktadır. Bunlara ek olarak ülkede gerçekleştirilen tören, kutlama, festival gibi etkinliklerdeki haberler ve röportajlar, çekilen videolar keçenin tanınırlığı, popülerliği ve aktarımına katkıda bulunur (KK4).

“Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamanın etkili yollarından biri mirasın profesyonel taşıyıcılarının diğer bir ifadeyle

ustaların bilgi ve yeteneklerinin artırılması ve söz konusu mirası genç kuşaklara aktarımının sağlanmasıdır” (Ekici ve Fedakar, 2014: 41). Keçecilik geleneği eskiden beri Kırgız toplumunda aktarımı devam ettirilen bir kültürel mirastır. Bu geleneğin sürdürülmesinin temel ve belki de en önemli sebeplerinden biri toplum için pek çok işlevsel niteliğe sahip olmasıdır. Keçecilik geleneğinin sürdürülebilirliği çoğunlukla yaşlı ve kadın icracılar tarafından sağlanmaktadır. Anne, büyükanne, komşu gibi usta (uz) icracılardan ilgili öğretiyi öğrenen genç kuşak çıraklar, edindikleri geleneksel bilgi ve deneyimi bir sonraki kuşağa aktarmaktadır (KK1, 3, 4, 5). Bununla birlikte, bu geleneğin icracılarını yalnızca kadınlar oluşturmamakta, erkekler de geleneksel öğretiyi icra etmektedirler. Söz gelimi yünün kırkımında, çiy içine konulan yünün rulo hâline getirildikten sonra uygulanan basınçta, ürünlerin satışı gibi hususlarda geleneğin sürdürülmesine erkekler de katkıda bulunmaktadır (KK2). Böylelikle söz konusu geleneksel bilginin aktarımında erkekler de rol almaktadır. Bunlara ek olarak bu kültürel mirasın sürdürümünde ve aktarımında icracıların yapmış olduğu farklı faaliyetler de bulunmaktadır. Söz konusu icracılar, keçecilik geleneğini öğrenmek isteyen herkese özel eğitimler vererek geleneği öğretirler. Ayrıca öğretiyi, organize edilen çeşitli etkinlik ve projelerde de yapmaktadırlar (KK4). Buna ek olarak gençleri teşvik etmek, onların keçeyle olan ilgisini çekmek için kısa süreli eğitim kursları verilmekte ve her yıl bilimsel konferans ve toplantılar düzenlenmektedir. Böylelikle keçe sanatının en iyi ustalarını belirler ve dolayısıyla keçe ustası kadrolarını oluşturmuş olurlar (KK3). Keçenin sürdürülmesini sağlayan unsurlardan biri de özel kuruluşların mevcudiyetidir. Bu kuruluşlar, planlamalarına göre tanıtımlar, törenler, festivaller organize ederler. Söz konusu husus genç kuşak veya yetişkinlerin bilinçlenmesi ve farkındalıklarının oluşmasında etkili olmaktadır. Bu ve buna benzer hususlar, geleneksel keçe sanatının ülke genelinde sürdürülmesi açısından oldukça önemlidir. Yirmi birinci yüzyılın modern ve teknoloji çağı olması geleneğin aktarımı ve sürdürülmesi hususunda zaman zaman olumsuz etkilerin yaşanmasına sebebiyet verse de sıralanan hususlar ekseninde keçecilik geleneği toplumda sürdürülmeye devam etmektedir.

Kırgız toplumunda keçecilik geleneğinin günümüze dek etkin bir biçimde sürdürülme nedenleri pek fazla olmakla birlikte bu işlevsel ve pragmatik niteliklerden en dikkate değerleri insanlara ve ülkeye sağlamış olduğu ekonomik gelirdir. Ülkede keçecilik geleneğini meslek edinip keçeden ekonomik kazanç sağlayan pek çok kadın ve erkek icracı bulunmaktadır. Bu icracılar gerek kendi evlerinde gerek iş yerlerinde gerekse özel veya devlet

kurum ve kuruluşlarında keçecilik geleneğine dair ürünler tasarlayarak geçimlerini sağlamaktadır. Ülke genelinde söz konusu istihdama katkıda bulunan pek çok işyeri, atölye, fabrika, kurum ve kuruluş bulunmaktadır (KK4). Bu hususa en büyük desteği başkent Bişkek'te Oş pazarında bulunan "Kıyal"⁹ adlı işletme örnek olarak verilmelidir. Zira bu işletme, ülkede el sanatlarının sürdürülmesi konusunda en büyük ve önemli işletme özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Söz konusu işletme 1969 yılından beri ülkeye hizmet vermektedir. Bunun yanında *Kırgız kol önörçülör uyumu*¹⁰ (Kırgız El Sanatları Kurumu) da gerek geleneğin öğretimi gerekse aktarımında önemli bir etkiye sahiptir (KK4). Keçenin gelişiminde, aktarımında ve ekonomik bir değer kazanmasında ülke çapında yapılan çeşitli etkinliklerden de bahsetmek gerekir. Bu etkinliklerde gerçekleştirilen forumlar,¹¹ yarışmalar,¹² festivaller, projeler, kutlamalar ve sergiler keçenin maddi ve manevi değer kazanmasında oldukça etkilidirler. Söz gelimi, Bişkek'teki ve Isık Göl'deki Oymo Festivali (2006'dan beri yapılmaktadır), Narın'daki Şırdak Festivali (2010 yılından beri yapılmaktadır.), Isık Göl'deki Boz Üy Festivali, Alakiyiz Festivali gibi çeşitli uluslararası festivaller örnek verilebilir. Bu festivallerin amacı ulusal ve uluslararası kültürel ve ekonomik bağları güçlendirmek, kültürel mirası korumak, el sanatlarının uluslararası tanınırlığını sağlamak, ülkenin ekolojisini korumak ve ülkeyi kültür turizmi ülkesi olarak tanıtmaktır (KK3). Bu etkinliklere yerel ve uluslararası pek çok katılım sağlanmaktadır. Ayrıca çeşitli mağaza ve pazarlarda da keçeden yapılan ürünlerin satışı yapılmaktadır. Bişkek'te yer alan "Sum" ve "Gum" adlı alışveriş merkezleri, Oş, Dordoy, Orto-Say gibi pazarlar; Oş bölgesindeki Kara-Suu pazarı keçe ürünlerinin satışının yapıldığı en önemli satış mekânları olarak örnek verilebilir. Bunlardan başka çeşitli medya ortamlarındaki özel sayfalar keçenin tanınması, korunması, sürdürülmesi ve nihayetinde satışının yapılmasında önemli role sahiptir. Örneğin Kiyiz Düynö (Keçe Dünyası), Handmade, Kiyiz Group (Keçe Grubu), by Alay, Nukura Shyrdak gibi adlarla pek çok instagram, facebook ve kişisel özel sayfalarda keçenin tanıtımı, keçeden ürünlerinin satışı, keçe ile ilgili eğitici

⁹ Bu işletme ve orada keçe geleneğini sürdüren icracılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Asangaziyeva, 2006).

¹⁰ Kırgız kol önörçülör uyumunun günümüzdeki adı *Cumuşçu cana kol önörçülör soyuzu*'dur.

¹¹ Örneğin *Köçmön sırtı* (Göçmen sırtı) adlı forum 2022'de Bişkek'te Millî Tarih Müzesinde gerçekleştirilmiştir. Bu forumun amacı el sanatlarını dünyaya tanıtmaktır. Forumda keçe icracılarına çeşitli ödüller verilmiştir. Bu forumda el sanatları ile ilgili çeşitli sergiler, eğitimler, konferans ve kongreler gerçekleştirilmiştir.

¹² Örneğin, Kırçın yaylasında gerçekleştirilen Göçmenler Oyununda el sanatları ile ilgili çeşitli yarışmalar düzenlenmiştir.

videolar bulunmaktadır. Ayrıca bu platformlarda ülkede gerçekleştirilecek olan projeler, festivaller, forumlar, sergiler ve yarışmaların duyuruları yapılmaktadır. Söz konusu yerlerde satışı yapılan keçenin maddi değeri ise boyutu, uzunluğu, niteliği ve emek işçiliğine göre değişmektedir. Ülkedeki mevsimsel yapılan yayla ve kış turizmi de kiyizin tanınması, kültür ekonomisi ve turizmine olan katkıları ile bahsedilmesi gereken diğer hususlardandır. Örneğin Soñ-Köl, Kırçın, Kök-Cayık, Çuñkurçak gibi yaylalara yerli ve yabancı pek çok insan gitmektedir. Yaylalardaki boz üyeler, şırdaklar, tuş kiyizler, keçeden yapılan hediyelik eşyalar, giysiler keçenin tanınmasına oldukça önemli katkılar sağlamaktadır.

Sonuç

En eski el sanatlarından biri olan keçecilik geleneği, değişen dünyayla birlikte zamanla yerini teknolojiye bırakmıştır. Küreselleşme ve modernleşmenin daha hızlı yaşandığı toplumlarda seri üretimle birlikte makineleşmiş sanayi, keçeye olan rağbeti azaltmıştır. Ancak bu durum Kırgızlar için olumlu yönde gelişmiştir. Kırgız toplumunun eskiden beri geçim kaynağının ve ekonomisinin büyük ölçüde hayvancılığa dayalı olması keçecilik geleneğinin unutulup gitmesinden ziyade sürdürümünü ve aktarımını sağlamıştır. Zira Kırgızistan, hammadde bakımından keçeye ilgili zengin bir içeriğe sahiptir. Keçe, yerel ölçekte ülkenin kültür ekonomisi ve turizmine ve geleneksel el sanatları bakımından uluslararası düzeyde tanınır olmasına katkı sağlamıştır. Bunlardan başka toplumda keçe insanlar arasında statü göstergesi olarak da değerlendirilmiştir. Zira çeşitli tören, düğün, kutlamalarda en kaliteli ve pahalı keçe ürünleri dost ve akrabalara hediye olarak verilmiş ve verilmektedir. Her bir keçe ürünü, kişinin saygınlığına ve kişiye hürmete göre hediye edilmektedir.

Ülkede keçecilik geleneğinin devamlılığı ve niteliğin daha da artması için devlet desteğine daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet bu konuda icracılara maddi ve manevi destek sağlamalıdır. Uluslararası mecrada daha etkin bir konuma gelebilmek amacıyla icracılar gerekli olan durumlara yönelik formal eğitimler almalıdır. Bununla ilgili, birden fazla yabancı dil bilmeli, pazarlamacılık yeteneği olmalı, farkındalık sahibi bilinçli bir hâle getirilmelidirler. Köy, ilçe, kent ve bölgelerdeki iş yerleri, fabrika ve atölyelerin sayısı arttırılmalıdır. Okullardaki el sanatlarına yönelik ders saatleri daha fazla olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADORNO, Theodor. W, (2003), “Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken”, Çev. Bülent O. DOĞAN, *Cogito Dergisi*, 36.
- ADORNO, Theodor.W, (2012), *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, Çev. N. ÜLGER, M. TÜZEL, E. GEN, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARIKAN, Metin, KALLİMCİ, İsmail Turan, (2008), “Kutsal Kırgız Kalpağı”, *Turkish Studies*, 3.2, 33-42.
- ASANGAZİYEVA, Janara, (2006), *Kırgız Kültüründe Keçe Sanatı ve Keçe Yapanların Eğitim Durumları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- BAYRAK İŞCANOĞLU, İlknur, (2023), “Geleneksel Kırgız Nakışları”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 1562-1568.
- BEGİÇ, Hacer Nurgül, (2014), *Gelenekteki Değişim ve Keçecilik Sanatı*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- BEGİÇ, Hacer Nurgül, (2016), “Giyim-Kuşam Kültüründe Keçe Sanatına Tarihsel Bir Bakış”, *SUTAD*, 40, 287-297.
- BEKSULTANOVA, vd., (2021), “Handicraft Tourism in Kyrgyzstan: Features and Prospects”, *E3S Web of Conferences*, 284.1, 1-9.
- ÇELİKER, Deniz, (2011), “Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler”, *Art-e Sanat Dergisi*, 4.8, 1-22.
- DEREBAŞO, Zuhul ve OYMAN, Naile Rengin (2016), “Geleneksel Şırdak Keçe Tekniği ve Uygulamaları”, *ASOS JOURNAL*, 28, 29-54.
- DIYKANBAYEVA, Mayramgül, (2017), “Kırgız Kültüründe Boz Üy”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 38, 217-226.
- EKİCİ, Metin, FEDAKAR Pınar, (2014), “Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu”, *Millî Folklor*, 26.101, 40-50.
- GENİŞ, Şerife, (2011), “Küreselleşme, Kent ve Kültür”, *İdealkent*, 3, 48-61.
- GİRGİÇ, Salih, (2023), *Türkiye ile Kırgızistan Keçeciliğinin Motif ve Teknik Açılardan Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- GÜL, Yavuz Ercan, (2015), “Kırgız Türklerinde ‘Boz Üy’ (Çadır) Geleneği”, *Gazi Türkiyat*, 17, 113-120.
- GÜLBELBAZ, Kürşad, (2013), “Kırgız Halkoyunları ve Giysileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, 38 1-13.
- GÜRÇAY, Hikmet, (1966), “Keçe ve Keçecilik”, *Türk Etnografya Dergisi*, 59.21, 21-32.
- İÇLİ, Gönül, (2001), “Küreselleşme ve Kültür”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25.2, 163-172.

- KARA, Tolga, (2014), “Kültür Endüstrisi Kavramı Çerçevesinde Medya Ürünleri: Eleştirel Yaklaşım”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 4.1, 51-60.
- KASİYEVA, Aida (2015), “Symbolic Analysis and Classification of Kyrgyz Patterns and Ornaments”, *Turkish Studies*, 10.4, 637-658.
- MORA, Necla, (2008), “Medya ve Kültürel Kimlik”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5.1, 1-14.
- OĞUZ, M. Öcal, (2009), “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği”, *Millî Folklor*, 21.82, 6-12.
- ÖZDEMİR, Nebi, (2009), “Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi”, *Millî Folklor*, 21.84, 73-86.
- ÖZDEMİR, Nebi, (2012), *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi (Seçki)*, Hacettepe, Ankara.
- ÖZDEMİR, Nebi, (2018), “Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8.1, 1-28.
- ÖZDEMİR, Nebi, ÖZDEMİR, Ecem, (2020), “Yaratıcı Kentler ve Yaşayan Kültür”, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3.4, 2-23.
- SEMBİ, Nurbolot ve TATLİCAN Nezih, (2017), “Kökşetav Yöresi Keçe Çadırları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10.50, 330-339.
- SEYİRCİ, Musa ve TOPBAŞ, Ahmet, (1999), “Anadolu’da Keçecilik”, *Erdem*, 10.30, 577-597.
- TANRISEVER, Serap ve AMANBEK KIZI, Cıldız, (2015), “Kırgızistan Geleneksel Erkek Başlıkları”, *IntJSCS*, 3, 858-865.
- YÜZÜGÜLDÜ, Sevda, (2019), *Kırgız Keçe Sanatı (Van İli Erciş İlçesi Ulupamir Köyü Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

- KK1: Burul Sarıbayeva, 1960, lise mezunu, ev hanımı, görüşme tarihi ve yeri: 30. 04. 2022, Narın.
- KK2: Mansur Abuleyev, 1983, üniversite mezunu, işveren, görüşme tarihi ve yeri: 02. 05. 2022, Çüy.
- KK3: Cambıl Karibekova, 1954, lise mezunu, geleneksel el sanatları yöneticisi, görüşme tarihi ve yeri: 07. 05. 2022, Çüy.
- KK4: İnabat Anarkulova, 1970, lise mezunu, keçe işçisi, görüşme tarihi ve yeri: 04. 05. 2022, Çüy.
- KK5: Gülnaz Ulanbekova, 1996, üniversite mezunu, keçe işçisi, görüşme tarihi ve yeri: 09. 05. 2022, Narın.